

УДК 811.112.2'373.7

НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМІЧНОЮ КОНОТАЦІЄЮ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Шандрук Т. Ф.

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, м. Київ

Стаття присвячена вивченню німецьких фразеологізмів з комічною конотацією на позначення зовнішності людини. Автор здійснив аналіз фразеологічних одиниць, дослідив їх культурно-національну семантику шляхом виявлення характеру взаємодії мовних і культурологічних чинників у семантичній структурі цих фразеологізмів, що допомагає краще зрозуміти національний характер та гумор німецького народу.

Ключові слова: німецькі фразеологізми, комічна конотація, національно-культурні особливості, зовнішність людини.

Постановка проблеми. Кожен етнос бачить і сприймає світ зі своєї специфічної точки зору, у своїй власній неповторній проекції, особливість якої відтворюється в мові, утворюючи національну мовну картину світу, під якою в сучасній мовознавчій науці розуміють вираження засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію етносоціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі.

Фразеологічні одиниці як засоби вторинної номінації є елементами мовної картини світу, у межах якої створюють власну фразеологічну картину світу, основними ознаками якої є пейоративність і антропоцентричність [7, с. 139].

У фразеологічній картині світу кожної національної мови виділяються як загальнолюдські, так і ідіоетнічні ціннісні концепти, що обумовлено онтологічними факторами, з одного боку, та культурними традиціями народу, з іншого. Світ є єдиним для всіх народів, але досвід його пізнання є різним, життя кожного народу протікає в певних природних умовах, в певному соціальному мікрокліматі, у кожного народу є свої традиції та норми поведінки [11, с. 26].

Кожна мова має також свої специфічні способи творення комічного, які складають один із суттєвих аспектів характеристики національної мови. Особливо важливою у створенні комічного ефекту є закладена у фразеологізмах лінгвокраїнознавча інформація, адже комічне завжди національно забарвлене, має національно-неповторну форму, а його своєрідність історично змінна та яскраво відображається в мовній системі.

Все, що сприймається суспільством як культурно значиме і лінгвістично стійке, неодмінно підлягає висміюванню, оскільки з одного боку, типовість і стійкість одиниці забезпечують здатність до висміювання (те, що висміюється, повинно легко впізнаватися), з іншого боку, типовість і стійкість одиниці провокують потребу у

висміюванні (людська свідомість потребує регулярної трансформації всього, що зупинилось у розвитку) [10, с. 455].

Фразеологізми – це відображення народної мудрості, багато з них функціонують у мові десятки і сотні літ, оскільки народ любить влучні образні вислови, за допомогою яких можна передати і веселий жарт, і злу насмішку. Без дослідження цього фразеологічного складу мови неможливо створити повне уявлення про культурно-національний менталітет, про «дух народу».

Мета статті – дослідити та описати німецькі фразеологізми з комічною конотацією на позначення зовнішності людини в аспекті лінгвокраїнознавства.

Особливий прошарок серед німецьких фразеологізмів з комічною конотацією становлять фразеологічні одиниці, які описують зовнішність людини. Національний образ зовнішності як феномен народної культури відіграє важливу роль у процесі спілкування. Цей феномен – складне концептуальне явище, що формується за зовнішніми, фізичними та інтелектуальними ознаками, до яких долучаємо певний знаковий зміст [3, с. 54].

Національний образ зовнішності – це сукупність уявлень і асоціацій, що склалися історично і тому є достатньо стійкими. Вони відображають пізнавальний, соціальний і культурний досвід народу, включають також емоційний, прагматичний та естетичний аспекти його сприйняття та оцінки.

Кожний народ використовує свої місцеві, специфічні реалії для створення образної основи фразеологізмів. Образи беруться з повсякденної дійсності певного народу, а значення фразеологічних одиниць і їх конотації розвиваються в даному мовному колективі на основі усталених традицій [8, с. 12].

Національно-культурна своєрідність фразеологізмів не завжди проявляється достатньо яскраво, тому, до далеких, здавалось би, від національної специфіки фразеологізмів потрібно відноситись з належною уважністю, так як фразеологічний фон, зазвичай, тісно пов'язаний з сукупністю усіх цінностей духовної культури суспільства [2, с. 100].

Розглянемо німецькі фразеологізми з комічною конотацією, які використовуються для оцінки тих чи інших особливостей зовнішності людини. Ці фразеологізми інколи схожі на прізвиська, не тільки жартівливі, але й образливі. В образній основі цих фразеологізмів розкриваються особливості життя і побуту німців.

ВРОДА / ПОТВОРНІСТЬ

Зовнішній вигляд людини пов'язаний із сприйняттям таких понять, як «врода» (краса, привабливість) і «неврода» (потворність, миршавість, бридкість).

Про красиву людину німці жартівливо кажуть: «*Die Perle in der Krone sein*» – красуватися, бути помітним, вирізнятися; про вродливу дівчину – «*Ein netter (niedlicher, reizender...) Käfer*» – «гарненька дівчина», а «*Blondes Gift*» – про спокусливу блондинку.

Про звичайну зовнішність зауважують: «*Gesunde (gerade) Glieder haben*» – «не бути потворою». Невродливого юнака чи чоловіка жартівливо змальовують: «*Er ist nicht gerade Adonis*» – «він не красень», а про негарну дівчину чи жінку іронічно підкреслюють «*Die Grazien haben nicht an seiner Wiege gestanden*» – «вона не

красуня». «*Hinten Lyzeum, vorne Museum*» – іронією зауважують про старшого віку жінку, яка через одяг, зачіску і тому подібне намагається виглядати молодшою. «Lyzeum» – так раніше в Німеччині називалась вища школа для дівчат.

ВИСОКИЙ / ХУДИЙ / ТОВСТИЙ

Про надмірну худорлявість та високий зріст людини говорять «*Eine lange (duerre) Hopfenstange / Bohnenstange*» – «сухий (довгий) як жердина або тичка для квасолі». Слова *lang* (довгий) и *duerr* (сухий) підсилюють образність всього фразеологізму, вказуючи, що хтось надмірно витягнутий чи худий. Кажуть про високих людей також: «*Er kann aus der Dachrinne trinken*» – «він такий високий, що може пити з ринви», «*Langes Register*» – фразеологізм є жартівливим перенесенням довжини ресстраційних записів на зріст людини; «*Langes Leiden*» – про високу, але не міцної статури людину. Припускають, що походження виразу має відношення до зображення страждального Христа на хресті з перспективно витягнутими руками та ногами.

Худу людину називають жартівливо «*Schmales Handtuch*» – «вузьким рушником». Є також у німецькій мові фразеологізми, які жартівливо описують людей надзвичайно виснажених, блідих: «*Eine wandelnde Leiche*» – «живий труп». «*Eine wandelndes Gerippe*» – «живий скелет, мощі»; «*J-d sieht aus wie ein wandelndes Gespenst*» – «блідий, як привид».

Про людину, яка швидко, несподівано розтовстіла, говорять: «*Aus der Form gehen*» – «розтовстіти, втратити форму»; «*Aus sämtlicher Knopflöcher platzen*» – «тріщати від жиру»; «*Gut durch den Winter kommen*» – «відгодуватись за зиму». Про товстих людей кажуть також з іронією «*Eine massige Erscheinung*» – «товстун, товстуля», або «*Fett schwimmt oben*», тобто, товстим людям не потрібно боятись потонути через їх жир.

ВЕЛИКИЙ / МАЛИЙ

Сильних людей порівнюють із шафою «*Ein zweibeiniger Kleiderschrank*» – «широкоплеча і висока людина, хлоп'яга» або говорять «*Von lauter Kraft kaum gehen können*» – бути дуже мускулистим. Про малих людей не без насмішки говорять: «*Kaum drei Kaese hoch*». Слово «*Der Kaese*» вжито у значенні «головка сиру» (*der Kaselaib*). «*J-d kann man auf den Kopf spucken*» – хтось набагато вищий за когось», «*Ein abgebrochener Riese*» – «Людина, яка впадає в очі через надзвичайно малий ріст», також так називають високу, але згорблену людину.

ОДЯГНЕНИЙ / РОЗДЯГНЕНИЙ

Шанують німці чистих, охайних в одязі, не любить брудних, неохайних, тому багато німецьких фразеологізмів присвячено саме одягу або його відсутності. З іронією говорять німці про важливу роль одягу: «*Man sieht uns nicht in den Magen, aber auf den Kragen*» – «по одязі зустрічають». Жартівливо підкреслюють святковість одягу: «*Sich in Gala werfen*» – «при нарядитися», «*In großer Uniform*» – «у повному параді, при всіх регаліях»; «*Geschniegelt und gebügelt / gestriegelt*» – «бездоганно одягнений», «*Gestiefelt und gespornt*» – «у всьому параді, у повній бойовій готовності, готовий у дорогу», «*Wie Graf Koks (von der Gasanstalt)*» – «бути надмірно святково одягненим». Це ім'я походить від розмовного позначенням «*Koks*» – твердий, круглий чоловічий капелюх. Вираз бере початок від назв

службовців державних газових заводів, які носили такі капелюхи і збирали борги за неоплачені рахунки.

Про невідповідно одягнену людину жартівливо зауважують: «*J-d. ist der reinste Kleiderständer*» – «хто-небудь одягнув на себе весь свій гардероб» або з іронією говорять: «*Sich auf jung herausputzen*» – «одягатися не за віком, молодитися». Жартівливо або із сарказмом коментують молодші – старшу, не за віком одягнену жінку: «*Hasch mich, ich bin der Frühling*». Не залишаються без уваги у німців також неохайність в одязі чи аксесуарах. «*Die Hosen auf halbmast tragen*» – «носити закороткі, замалі, приспущені штани». Цей фразеологізм є жартівливим перефразуванням вислову «*die Flage auf halbmast setzen*». «*Hochwasser haben*» – так кажуть про чоловіка, у якого коротко підігнуті штани. В основу цього фразеологізму покладена ситуація, якщо потрібно перейти в брід, то високо підкочують штанини. Коли у жінки просвічується сукня, жартівливо говорять: «*J-m steht im Freien*», а виглядає нижня спідниця – «*Es blitzt*», якщо у когось брудні окуляри, то зауважують: «*Auf der Brille kann man Torf stechen*».

Людей повністю роздягнених німці жартома описують так: «*Barfuß bis an den Hals*», «*Wie Gott jmdn. Geschaffen*»; «*Die nackten Tatsachen*» – «зовсім роздягнений, голий». Про роздягнену жінку жартівливо кажуть: «*Im Evakostüm*», «*Nur mit ihrer Unschuld bekleidet*» – «в костюмі Єви, в чому мати народила». «*Oben ohne*» – «з неприкритим бюстом».

Неординарно німці висловлюються про жінок, у яких яскравий або надмірний макіяж: «*In den Tuschkasten gefallen sein*», «*In voller Kriegsbemalung*» – цей вираз бере початок із звичаю первісних людей перед військовими діями розмальовувати обличчя та тіло.

МОЛОДИЙ / СТАРИЙ

На зовнішній вигляд людини впливає також вік, і це не залишилось поза увагою німецького народу. Про молодь жартівливо говорять: «*Junges Gemuese*», про старшу дівчину – «*Ein spätes Mädchen sein*», про старшу жінку, яка будь-якою ціною намагається зберегти молодість – «*Das gefährliche Alter*».

«*Aus dem Schneider sein*» – так зауважують переважно про тих, кому вже минуло тридцять років. Вислів походить із гри в карти «Скат», де 30 або 31 пункт означав, що хтось ставав Schneider, тобто програвав. Професія кравець (Schneider) була раніше малоперспективною, тому цю назву стали використовувати у картах, для позначення тих хто програвав. Людей старшого віку називають: «*Älteren Datums sein*» або «*Altes Register*», якщо хтось прожив багато років (н-д: 90 років), зауважують: «*Es auf 90 (Jahre)bringen*». Про людей, яких роки не змінюють, додають: «*Wir bleiben die alten*».

Зовнішній вигляд людини найкраще описувати через характеристику її частин тіла. Серед соматизмів найбільш часто натрапляємо на опис голови, волосся, обличчя. Про людину із лисиною говорять: «*Bubikopf mit Spielwiese*», «*Jmdm. Wächst das Knie durch die Haare*», «*Jmdm. bekommt eine Glatze*», «*J-d hat einen Mond*», «*J-d hat schon einen mächtigen Mondschein*», «*Er kann sich mit dem Schwamm frisieren*».

Про сиве волосся кажуть: «*Der graue Esel fährt (guckt) heraus*» – «сивина пробивається в волоссі, уже сивина в бороді». Сатирично зауважують про старшу

жінку, яка завдяки елегантно укладеному, та біло пофарбованому волоссю із спини виглядає молодшою і привабливішою: «*Von hinten Blöndine, von vorne Ruine*». Чоловіка з вусами характеризують «*J-d. hat das Eichhörchen geschnupft*» – «у кого-небудь пухнасті вуса».

Про штучну щелепу людини німці кажуть: «*J-d. hat Dritte Zähne*» – «штучні зуби». Якщо у когось велика щетина, зауважують: «*Am Apparat verlangt werden*». Цей фразеологізм походить від виразу «*Am Telefonapparat verlangt werden*», в якому змінено слово *Telefonapparat* на *Rasierapparat*. Руку німці жартівливо називають: «*Die fünfzinkige Gabel*» – «п'ятірня», а про людину з великими стопами кажуть: «*Auf großem Fuß leben*», а про жінку з пишним бюстом говорять: «*Holz vor der Huette / Tuer / bei der Herberge haben*», порівнюючи такий бюст з великими запасами дров, які у селах складають одразу біля стін будинків. «*Wo der Rücken seinen anständigen/ehrlchen Namen verliert/-der verlängerte Rücken*» або «*J-s vier Buchstaben*» – ці вирази є жартівливим позначенням ягідниці.

З гумором говорять німці і про деякі людські вади: «*Einen Knick im Auge/in der Linse / in der Optik haben*» – «бути косооким, косити», «*In Rate sprechen*» – «заїкатись».

Цікавими є німецькі фразеологічні звороти, які позначають міміку людини. «*In der Schmollecke zurückziehen / In der Schmollecke sitzen*» – «надути губи, накопилити губу». «*Eine Schippe (ein Schippchen) machen*» – «зробити плаксиву гримасу». З іронією описують заспаний вигляд людини – «*Die Auge voll Bett haben*». Також іронічно висловлюються німці про надмірно поважний, офіційний вираз обличчя: «*Eine Amtsmiene aufstecken / aufsetzen / Gesicht aufsetzen(aufstecken)*». Коли ж вираз обличчя людини стає незворушним, ошелешеним чи навіть тупим, то таке обличчя порівнюють: «*Wie Piksieben*». Die Piksieben – це карта у грі з дуже малою вартістю, хто цю карту отримує, не має чому веселитись.

Неординарними є фразеологічні звороти на позначення загального зовнішнього вигляду людини: «*Ein Schauspiel / Bild für die Götter sein*» – дивний зовнішній вигляд. Коли ж зовнішність у людини така, наче вона тільки що приїхала з села, зазначають: «*Landpomeranzig aussehen*». Дещо з сарказмом говорять про того, хто в певній ситуації прибирає дуже поважну позу: «*Sich in Positur setzen / werfen / stellen*». Загалом про таких людей з іронією кажуть: «*Du siehst ja schön aus!*» – «на кого ти схожий!»

Є також у німецькій мові такі фразеологічні одиниці з комічною конотацією, які характеризують і зовнішність людини, і її внутрішній світ: «*Ein Bündel elend*», «*Wie ein Häufchen Unglück*» – «мати нещасний вигляд», «*Leise weinend*» – «похнюпити голову, бути наче побитим», «*Dastehen wie eine geknickte Lilie*» – «поникнути, як надломлена лілія». Ці фразеологічні одиниці асоціюються з людьми, у яких похмурий, нещасний зовнішній вигляд, і цей зовнішній вигляд є проявом такого ж внутрішнього стану. Німецький фразеологізм «*Frecher Spatz*» також характеризує одночасно і зовнішній вигляд і внутрішні риси – маленька, але задиркувата, смілива і дотепна дівчина (як спритний горобець). Про дуже простий і скромний вигляд людини жартівливо кажуть: «*Das Bild der Unschuld*» – «втілення безневинності» та іронічно: «*Heilige Eifalt*» – «свята простота», «*Einfalt vom Lande*» – «простак,

простачка». Також цими фразеологізмами можуть позначати і простий, невибагливий характер людини.

Підсумовуючи сказане вище, робимо **висновок**, що фразеологічні одиниці німецької мови містять у своїй семантиці національно-культурний компонент або синхронно, з позиції сучасної мовної свідомості, або національно – культурний компонент обумовлюється національною культурою минулого.

Аналіз семантики німецьких фразеологізмів з комічною конотацією свідчить про надзвичайну різноманітність асоціацій і паралелей, які виникають у німців при описі зовнішнього вигляду людини. Формування уявлень про зовнішність людини відбувається під впливом реалій навколишнього світу, характерних для їх території і культури. Не можна точно визначити, які саме частини людської зовнішності, що є у складі фразеологізмів, зустрічаються найчастіше. Однаково представлені загальний зовнішній вигляд (*краса, статура, зріст, тілобудова* та ін.) і окремі соматизми (*голова, руки, ноги* тощо).

Німецькі фразеологізми з комічною конотацією характеризують як позитивні, так і негативні ознаки зовнішності, але більше все ж таки негативних. Проте більша частина фразеологізмів із негативним значенням звучить з легкою іронією, позначена народним гумором, що свідчить про незлобивість і толерантність німців.

Сама ж людина крізь призму фразеологізмів є частиною великої і різноманітної образної картини світу, створеної німецьким народом.

Список літератури

1. Бинович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М.: Русский язык, 1975. – 226 с.
2. Верещагин Е. М. Семантизация культурного компонента языковых единиц в учебных лексикографических словарях / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике. – М., 1978. – С. 98-106.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1986. – 243 с.
4. Гаврись В. І. Німецько-український фразеологічний словник: В 2-х т. / В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К., 1981.
5. Duden. Redewendungen und sprichwoertliche Redensarten / Duden. – Band 11, 1992. – 864 s.
6. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Band 11. Dudenverlag. Mannheim-Leipzig-Wien Zürich, 2008. – 959 s.
7. Д'якова Т. О. Фразеологічна картина світу як складова мовної картини світу / Т. О. Д'якова // Лінгвістика. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – Вип. 1 (4). – С. 136-143.
8. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы: [пособие по немецкому языку] / Д. Г. Мальцева. – М.: Высшая школа, 1991. – 173 с.
9. Осовецька Л. С. Фразеологічний словник німецької мови / Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова. – К.: Радянська школа, 1964. – 715 с.
10. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт «страшное» в смеховой картине мира / Г. Г. Слышкин // Логический анализ языка. Языковые механизмы языка. – М.: Индрик, 2007.
11. Хайруллина Р. Х. Фразеологическая картина мира: от мировидения к миропониманию / Р. Х. Хайруллина. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2001. – 285 с.

Шандрук Т. Ф. **Немецкие фразеологизмы с комической коннотацией, обозначающие внешность человека** // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 4. Часть 2. – С.191-197.

Статья посвящена изучению немецких фразеологизмов с комической коннотацией, которые обозначают внешность человека. Автор проанализировал фразеологические единицы, исследовал их культурно-национальную семантику, определил характер взаимодействия языковых и культурологических факторов в семантической структуре этих фразеологизмов, что дает возможность лучше понять национальный характер и юмор немецкого народа.

Ключевые слова: немецкие фразеологизмы, комическая коннотация, национально-культурные особенности, внешность человека.

Shandruk T. F. **German phraseological units with comical connotation to describe person's appearance** // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V. 24 (63). – № 4. Part 2. – P.191-197.

The article deals with the studying of German phraseological units with comical connotation to describe person's appearance. The author of the article analyzed phraseological units and researched their cultural and national semantics by investigation of language and cultural aspects at the semantic sphere and their interaction. Such scientific research helps to understand the national specification and humor of the German better.

Key words: German phraseological units, comical connotation, national and cultural specifications, person's appearance.

Поступила до редакції 12.09.2011 р.